ومن یتوکل علی الله فهو حسبه

این رساله متبرکه مسمّی به ...

اکمال فی بحث شد الرحال

که همین است تاریخ او تصنیف جناب هدایت مآب زبدة العلماء المحققین عمدة الفضلاء المدققین کاشف حقایق الفروع والاصول واقف دقایق المعقول والمنقول حضرت مولانا فضل رسول العثمانی الحنفی القادری البدایونی دامت برکاتهم

بتصحیح واهتمام مولوی علی الدین صاحب کمیل

در مطبع [illegible] طبع شد

آگره

بسم اللہ الرحمن الرحیم وبہ نستعین
وصلی اللہ علیٰ خیر خلقہ محمد وآلہ اجمعین

اجوبۂ سوالات متعلقہ منتہی المقال فی شد الرحال

سوال اوّل درہمین رسالہ از نقل عبارت شرح صحیح مسلم ظاہر کہ ابو محمدؒ جوینی و قاضی عیاض و قاضی حسین ہم موافق ابن تیمیہ اند در مسئلہ شد رحال پس چیست وجہ تخصیص طعن بر ابن تیمیہ بکمال شد و مد و ارخاے عنان از دیگران و تقدم قاضی عیاض بر ابن تیمیہ کہ معلوم عامہ مردم کم علم ہم ہست و ظاہر اہم ہست و ظاہر ابو محمدؒ جوینی و قاضی حسین ہم مقدم باشند علیٰ التقدیر ہرگاہ کہ قبل از ابن تیمیہ این مذہب منقول باشد و مثل قاضی عیاض نیز اختیار نمایند ابن تیمیہ بالخصوص چرا مطعون و ملام باشد مطلوب سائل جواب تحقیقی ہست مدلل بنقل نہ الزامی و عقلی **سوال دوم** صاحب رسالہ میفرماید پس آنچہ از ابو محمد جوینی از شافعیہ و قاضی عیاض و قاضی حسین منقول است از تحریم شد رحال بقصد زیارت جانب قبور صالحین و دیگر مواضع فاضلہ و تمسک ایشان باین حدیث

درصورت صحت نقل خطاء فاحش است ومخالف قواعد اصول فقه وعربیت
ومحاوره فصحاست ومباین است با غرض مسوق له الحدیث وسوره آن که بطریق دیگر
مروی شده وخلاف جمهور وسواد اعظم از محدثین وفقهاء حنفیه وشافعیه است الی آخره
آیا سابق از صاحب رساله هم کسی از علماء معتبرین این نوع کلام در حق این
اعلام با وجود نسبت این مسئله باین کرام نموده است اگر باشد ازان ارشاد
رود حال مرتبه ابو محمد جوینی وقاضی حسین بسبب کم بالگی معلوم نیست که نام
این بزرگواران غیر ازین بحث نشنیده ایم اما عظمت شان وجلالت
منزلت قاضی عیاض در اذهان عامه وخاصه چنانکه بهت ظاهر تقصر د صاحب
رساله این کلمات در حق قاضی عیاض گواراے طبایع قاصره نیست
وعباراتیکه صاحب رساله نقل فرموده است نیست نام قاضی عیاض
مگر در یک عبارت شرح مسلم وآن خالی است از مطاعنیکه صاحب رساله نوشته
است غایتش همینکه صحیح ومختار محققین عدم حرمت وعدم کراهت است فقط این امر
آخر است در نقل مذاهب وذکر ترجیح مذکور میشود ومطاعن مذکوره صاحب رساله امری
دیگر **سوال سوم** صاحب رساله میفرمایند فی شفاء القاضی عیاض وشد الرحال
الی قبر رسول الله صلی الله علیه وآله وسلم واجب یرید بالوجوب ههنا وجوب ندب
وترغیب وتاکید میگویند که با وجود نقل نمودن حرمت مختار قاضی عیاض وطعن بر قاضی
عیاض درهمین خصوص نسبت این عبارت بقاضی عیاض حنبلی بعید وطرفه است که
اثرے ازین عبارت در شفا نیست کسترین هم تلاش کرد ونیافت
سوال چهارم مطاعن ابن تیمیه از ان کتابها نقل فرمایند که در کتب حنفانه

والا موجود باشند که کمترین بحثیم خود مطالعه کنند و حاجت رفتن شاهجهان آباد
نیفتد که مردمان درین نقلها گفتگو دارند **سوال پنجم** چنانکه مطاعن ابن تیمیه
از علما منقول است محامد و محاسن او هم از بعض منقول **سوال ششم** ابن تیمیه
حنبلی است و در مسایل کثیره علماء مذاهب اربعه اختلاف نموده اند و مشهور است
که حق دایر است در مذاهب اربعه پس این مسئله هم ازان قسم باشد یا نه
سوال هفتم در این رساله مذکور ابن تیمیه و ابن حزم رئیسهم وراسهم آیا ابن
حزم هم حنبلی هست و یا موافق است با ابن تیمیه درین مسئله اگر باشد بتصریح
نقل فرمایند ورنه از ذکرش چه حاصل **تمت السوالات**

الجواب

جواب سوال اول تحقیقی مدلل نقل اینکه قول ابو محمد بحرمت در سفر است
که بسوی مسجدی غیر مساجد ثلثه باشد و مختار محققین آنکه نه حرام نه مکروه و مراد حدیث
اینست که فضیلت تامه نیست مگر در شد رحال بسوی این مساجد ثلثه خاصة یعنی
در مسجدی غیر مساجد ثلثه فضیلة تامه نیست و در قول شرح مسلم که گفته کالذهاب
الی قبور الصالحین خلل واقع گردیده است ابن حجر در جوهر منظم از سبکی نقل نموده
قول شرح مسلم اختلف العلماء فی شد الرحال بغیر الثلاثة کالذهاب بقبور
الصالحین والمواضع الفاضلة فذهب ابو محمد الی حرمته واشار عیاض الی
اختیاره والصحیح عند اصحابنا انه لا یحرم ولا یکره قالوا والمراد ان الفضیلة

الا ثلثة انما هي في شد الرحال الى هذه الثلثة خاصة انتهى وقع فيه خلل لتمثيله لها بذكر المقتضى لكونها ابي محمد يقول بحرمته والذي قاله في شرح مسلم في غير هذا الموضع وفي شرح المهذب وغيره وسبق اليه الرافعي ان فرض المسئلة في قصد المساجد فيحمل كلام ابي محمد عليه اما من قصد الاغراض الصحيحة في المساجد وغيرها من الامكنة من الزيارة والاشتغال بالعلم ونحوهما فلم يتكلم فيه ابو محمد ولا يجوز ان ينسب اليه المنع منه ولو قاله هو او غيره ممن يقبل كلامه الغلط حكمنا بغلطه فيه وانه لم يفهم مقصود الحديث وكذلك كلام القاضي عياض ليس فيه تعرض لزيارة الموتى بصريح ولا اشارة انتهى المقصود منه انتهى ازانیکه نقل کرده ہم ثابت شد مخالفت ابو محمد جوینی وغیره با ابن تیمیه وظاهر گردید وجه تخصیص طعن بر ابن تیمیه وعبارت منقوله چنانکه جواب کافی است برای سوال اول جواب شافی است از سوال ثانی ہم چه صاحب منتهی المقال طعنی بر کسی از قاضی عیاض وابو محمد ننموده بلکه میفرماید در صورت صحت نقل خطا رخاص است وہمین است حاصل انچه سبکی میفرماید ولو قاله هو او غیره ممن یقبل کلامه الغلط لحکمنا بغلطه فیه وہمچنان مرتفع شد استبعاد دیگه در سوال سوم است از نسبت عبارت مذکوره دران سوال بقاضی عیاض ظاہر است دیگه در کلام حضرت صاحب منتهی المقال است یعنی لفظ در صورت صحت نقل ناظرین را التفات نیست وانچه در طرفه یافتن اثر ازان عبارت در شفا سطور از قصور نسخه یا از قصور تتبع باشد نسخه شرح ملا علی قاری بر شفاء قاضی عیاض که حامل المتن است مطبوعه مصر نزد فقیر است ودر ان ہم عبارت مذکوره در متن شفا موجود که شارح تعرض بشرح آن میکند در متن شفا است که مالک

بقال زرنا قبر النبی صلی اللہ وآلہ وسلم و توجیہات آن نقل کردہ در آن کلام
میکند در انجا می نویسد قال ابو عمران الفاسی فان الزیارہ مباحۃ بین
الناس و واجب شد الرحال الی قبرہ صلی اللہ علیہ وآلہ وسلم یرید
بالوجوب ہہنا وجوب ترغیب لا وجوب فرض **جواب** سوال چہارم
اینکہ گفتگو ہاے بی اصل مروان ونقلہاے بے صحت وسبینہ قابل التفات
نیست وکتب موجودہ خانہ فقیر متعلق این فن نسبت بدیگر فنون قلیل اند از ان
کتب قلیلہ از جائیکہ این بحث محفوظ بود نقل کردہ میشود ہر وقت کہ خواہند
مطالعہ نمایند علامہ خفاجی در شرح شفا بعد ذکر حدیث لعن اللہ الیہود
والنصاری الامن اتخذوا قبور انبیائہم مساجد نوشتہ ہذا الحدیث
ہو الذی دعا ابن تیمیہ ومن تبعہ کابن القیم الی مقالتہ الشنیعۃ التی کفروہ
بہا وصنف فیہا السبکی مصنفا مستقلا وہی منعہ من زیارۃ قبر النبی صلی اللہ
علیہ وآلہ وسلم وشد الرحال الیہ وہو کما قیل ؎ لمہبط الوحی حق ترحل النجب
وعند ذا المرجی ینتہی الطلب ٭ فتوہم انہ حمی جانب التوحید بخرافات لا ینبغی
ذکرہا فانہا لا تصدر عن عاقل فضلا عن فاضل سامحہ اللہ تعالی بحر العلوم قدس
سرہ در ارکان اربعہ مینویسد اعلم ان زیارۃ قبر رسول اللہ صلی اللہ علیہ وآلہ
وسلم باتفاق مشائخنا الکرام وباتفاق الشافعیۃ المالکیۃ وجماہیر الحنبلیۃ من اعظم
المندوبات ومنبع البرکات وفی شرح المختار انہا قریبۃ من الواجب لمن لہ سعۃ
ولا یحتاج فی ہذا الحکم الی دلیل زاید بعد التصدیق بانہ صلعم افضل الرسل ومن انکرہ
ہذا کما نقل عن ابن تیمیہ ومتبعیہ فقد سفہ نفسہ وانکر الواضحات الاسلامیۃ

وسد طريق وصول البركات العظيمة وبالجملة ان زيارة قبر رسول الله صلى الله
عليه وآله وسلم من اعظم مهمات القربات بعد الفرائض والقول بانه لا فائدة
فيها جهل عظيم وحرمان من خير جسيم وقول من لا عقل له ولا ادب او امثال هذه
الاقاويل لا ينبغي ان تتفوه بها فضلا ان يعمل بها واستدلالهم بحديث لا تشد
الرحال دليل على غاية جهل المستدل به على ذلك فان المعنى لا تشدوا الرحال
للصلوة في مسجد سوى هذه المساجد الثلاثة ابن حجر در جوهر منظم نوشته فان قلت
كيف يحكى الاجماع السابق على مشروعية الزيارة والسفر اليها وطلبها وابن تيمية
من متأخري الحنابلة منكر لمشروعية ذلك كله كما راه السبكي بخطه واطال اعنى ابن تيمية
في الاستدلال لذلك بما تمجه الاسماع وتنفر عنه الطباع بل زعم حرمة السفر
اليها اجماعا وانه لا تقصر فيه الصلوة وان جميع الاحاديث الواردة فيها موضوعة
وتبعه بعض من تأخر عنه من اهل مذهبه قلت من هو ابن تيمية حتى ينظر اليه او يعول في شيء من
امور الدين عليه وهل هو الا كما قال جماعة من الائمة الذين تعقبوا كلماته الفاسدة
وحججه الكاسدة حتى اظهروا عوار سقطاته وقبائح اوهامه وغلطاته كالعز بن جماعة
عبد اضله الله واغواه والبسه رداء الخزي وارداه وبوأه من قوة الافتراء
والكذب ما اعقبه الهوان واوجب له الحرمان ولقد تصدى شيخ الاسلام
عالم الانام المجمع على جلالته واجتهاده وصلاحه وامامته التقي السبكي قدس الله
روحه ونور ضريحه للرد عليه في تصنيف مستقل افاد فيه واجاد واصاب واوضح
بباهر حججه طريق الصواب فشكر الله مسعاه وادام عليه شآبيب رحمته ورضاه
ومن عجائب الوجود ما تجاسر عليه بعض السذج من الحنابلة فغبر في وجوه مخدراته

الحسان التي يطعن قبله الشذ الاحيان وأتى بما دل على جهله وأظهر به عوار عنادة
وعدم فضله ونيته إذا جهل استحى من ربه وعساه إذا فرط وأفرط رجع إليه لكن إذا
غلبت الشقاوة استحكمت الغباوة فنعوذ بك اللهم من ذلك ونضرعه إليك
في أن تديم لنا سلوك أوضح المسالك هذا وما وقع من ابن تيمية مما ذكر وإن كان
عثرة لا تقال أبدا ومصيبة يستمر عليه شؤمها دواما وسرمدا ليس بعجيب فإنه سولت
له نفسه وهواه وشيطانه أنه ضرب مع المجتهدين بسهم صائب وما درى
المحروم أنه أتى بأقبح المعائب إذ خالف إجماعهم في مسائل كثيرة وتدارك
على أئمتهم سيما الخلفاء الراشدين باعتراضات سخيفة شهيرة وأتى من نحو هذه
الخرافات بما تمجه الأسماع وتنفر منه الطباع حتى تجاوز إلى الجناب الأقدس
المنزه عن كل نقص والمستحق لكل كمال أنفس فنسب إليه العظائم والكبائر وخرق
سياج عظمته وكبرياء جلالته بما أظهره للعامة على المنابر من دعوى الجهة والتجسيم
وتضليل من لم يعتقد ذلك من المتقدمين والمتأخرين حتى قام عليه علماء عصره
وألزموا السلطان بقتله أو حبسه وقهره فحبسه إلى أن مات وخمدت تلك البدع
وزالت تلك الظلمات ثم انتصر له أتباع لم يرفع الله لهم رأسا ولم يظهر لهم جاها
ولا بأسا بل ضربت عليهم الذلة والمسكنة وباؤا بغضب من الله ذلك بما عصوا
وكانوا يعتدون تنبيه ما أحسن ما حكاه السبكي عن بعض الفضلاء وإن كان فيه ما فيه
أن كون الزيارة قربة معلوم من الدين بالضرورة وجاحده محكوم عليه بالكفر
انتهى فتأمله لتعلم به قبح ما باء به ابن تيمية ومن تبعه إذ يلزم من كون الزيارة قربة
أن السفر لمجرد الزيارة قربة وهذا اللزوم بينها بين لا يخفى إلا على معاند ممن توقف

في كون السفر المجرد الى الزيارة قربة او انكروا ذلك انما التوقف في كون الزيارة
قربة وانكار ذلك وقد علمت ان انكار الزيارة كفر فليحذر ذلك فانه عظيم فان
قلت كيف هذا التشنيع عليه انما تمسك من قوله صلى الله عليه وآله وسلم في الحديث
الصحيح لا تشد الرحال الا الى ثلثة مساجد والشد للزيارة خارج عن هذه الثلثة فليكن
منهيا عنه قلت ليس معنى الحديث ما فهم لما ياتي موضحا وانما معناه لا تشد الرحال الى
مسجد لاجل تعظيمه والتقرب بالصلواة فيه الا الى المساجد الثلثة لتعظيمها بالصلوة
فيها وهذا التقدير لا بد منه عند كل احد ليكون الاستثناء متصلا **جواب سوال پنجم**
صرح مجرد انكار يعني آيد مثل قدح کلام باعتبار اهواء فاسده واقوال باطله او ست
جواب سوال ششم تقوه ابن تيميه باين کلمه از جهت حنبليه نيست زان
مسئله مذهب امام احمد بن حنبل او جماهير حنبليه با حنفيه و شافعيه و مالكيه متفق بلكه
تقول او از قسم ابتداع في الدين واختراع ومخالفت اجماع است ومفضي بكفر كما
قيل پس اينگونه خلاف در قسم اختلاف مذاهب اربعه كه حق را در ان داير ميگويند قطعا
داخل نيست وهرگاه ابن تيميه مخالفت اجماعيات مجتهدين وطعن ائمه ان مجتهدين سيما
خلفاء راشدين اختيار نمود وحكم كرد بتضليل كسيكه معتقد او نباشد از متقدمين و متاخرين
كه حضرت امام احمد بن حنبل هم دران داخل در بصورت ابن تيميه در حقيقت حنبلي
نيست مخترع دين جديد است و با آن همه كه مذكور شد مجرد ادعا يا تا با نام و انضمام لفظ
حنبلي با نام كه باعتبار تا كان باشد چه مفيد **جواب سوال هفتم** ابن حزم
درين مسئله موافق ابن تيميه معلوم نميشود واين مقوله در منتهى المقال در بحث اين مسئله
واقع نيست بلكه مذكور است در مقدمه در ذكر فرقه متعدده كه سفر بايد كل لها عنهم الكلمتين الائمة

المجتهدین وجل شناعتهم القدح فی الاولیاء المقربین الصراط المستقیم والمحلی ماخذهم
واساسهم و ابن تیمیه و ابن حزم رئیسهم و راسهم ابن حزم ظاهری است و ابن تیمیه برای
نام حنبلی فاما او طعن بر ائمه مجتهدین هردو برابر و طعن بر ائمه مجتهدین شعار فرقه مستحدثه ایشان هم هست
اقتدا ایشان کنند این فرقه بهر دو یکسان و در مسائل خاصه هر یک بهر یک تفصیل این اجمال دربوارق
باید دید **خلاصه اش آنکه** اصل اصول این فرقه بعضی مسائل متفرقه متشتته از مذهب
معتزله و خوارج و داحده ظاهریه و دیگر اهل هوا برچیده و برخی از طبیعت خود ایجاد ساخته
در هند که وهابیت ظاهریت ترکیب یافته طرفه معجونی مرتب شد اشارتی و کنایتی بحدوث
و شیوع ظاهریه هم ضرورست و اینجا حال داود ظاهری و ابن حزم ظاهری ذکر نموده
بعد ازان حال ابن تیمیه که بدترین اهل هوا و ماخذ اکثری از هفوات فرقه مستحدثه است
نوشته که بعد مدتی ابن تیمیه در عهد خود اختراع دین جدید نموده هنگامه گرم ساخت پس ازان
ابن قیم وغیره تلامذه اش هم بتائید او برخاستند و کتابهای عجیبه تصنیف نمودند فاما جلد ازان
مفسده مندفع گردید و حدوث فتنه ابن تیمیه در سنه الاتفاق الی آخر القصه کاتب مطبع
ذکر ابن قیم را که بر حاشیه مسوده از غلطی بالای ذکر ابن تیمیه نوشته است الحاصل فرقه مستحدثه
که ظاهریت هم وارند ابن حزم راس ایشان و محلی اساس ایشان هست و از جهت نجدیت
که ابن تیمیه ماخذ اکثری از هفوات این طریق ابن تیمیه رئیس و صراط المستقیم ماخذ ایشان
والطعن فی علماء الائمة المجتهدین والقدح فی الاولیاء المقربین مشترک بینهما ۱۲

الجواب ۹۶۲۸

تمام شد رساله اکمال فی بحث شد الرحال و همین است تاریخ آن

صحت نامہ اکمال فی بحث شد الرحال

صفحہ	سطر	غلط	صحیح	صفحہ	سطر	غلط	صحیح
۲	۳	الرہال	الرجال	۷	۸	متاخری	من متاخری
″	۵	جوبنی	جوینی	″	″	بخبط	بخبطہ
″	۷	وظاہرا ہم ہست	۲	″	۹	بذلک	لذلک
″	۹	نمانید	نماید	″	″	حرقہ	حرمتہ
۳	۱۷	حنبل	حنبلی	″	۱۳	سقطانہ	سقطاتہ
۴	۱۵	بغبر	بغیر	″	″	غلطانہ	غلطاتہ
″	″	بقتبور	بقبور	″	″	کالفرین	کالفرین
″	۱۷	الفصلہ	الفضیلۃ	″	۱۴	الیہ	اللہ
۵	۸	الموتی	الموتیٰ	″	″	اللہ	الیہم
″	۹	جوسخی	جوینی	″	″	الحزی	الخزی
″	۱۸	معبر	فقیر	″	۱۸	شاہیب	شابیب
″	″	دوران موجود	دوران	″	۱۹	نقتیر	تقتیر
۷	۱	صلی اللہ علیہ والہ	صلی اللہ علیہ وعلی آلہ	۸	۱	یطیقون	لم یطیقون
″	۴	وجوب وترغیب	وجوب ب وترغیب	″	″	عادہ	غبادتہ
″	۹	الامن	الذین	″	۲	الیہ	لیہ
″	۱۰	سفالہ	مقالتہ	″	۱۱	کبریاو	کبریاء
″	″	کفرو	کفروہ	″	۱۳	خنہ	جنہ
″	۱۱	متعہ	منعہ	۹	۲	انکا	انکاب
″	۱۸	اکرہ	انکر	″	۳	بانک	مع بانک
″	۱۹	الی بصر	ابن تیمیہ	″	۱۳	ائمہ	برائمہ
۷	۱	آن	ان	″	۱۴	معتقد	معتقد معتقد
″	۴	سیقتوہ	یتقنوہ	″	۱۶	بابا	مانا
				۱۰	۱۲	اتفاق	اتفاق افتادہ
				″	۱۳	سورہ	سورہ بود
				″	۱۵	طریق	طریق است
				″	۱۶	مخی علیار	مخی